

Metapopulistická demokracia ako filozofia interregna

ANNA MRAVCOVÁ, Filozofický ústav, Slovenská akadémia vied, v.v.i., Bratislava, Slovenská republika

MRAVCOVÁ, A.: Metapopulist Democracy as a Philosophy of Interregnum
FILOZOFIA, 80, 2025, No 6, pp. 869 – 882

The review study focuses on the philosophical interpretation and critical reflection of the concept of metapopulist democracy as developed by Michael Hauser. Against the backdrop of the crisis of the liberal order and the transformation of political rationality, it examines how Hauser redefines the concepts of the people, representation, and human rights in the conditions of interregnum. The text uses a hermeneutic-critical approach and shows that metapopulism can be understood as an attempt to renew emancipatory politics in an era of exhausted modern ideals. The study also evaluates the theoretical and methodological contributions of Hauser's concept to contemporary political philosophy and its Central European context.

Keywords: metapopulism – interregnum – liberal democracy – critical theory – metamodernism

Úvod

Michael Hauser patrí medzi najvýraznejších predstaviteľov súčasnej českej filozofie a politickej teórie. Pôsobí na Filozofickom ústave Akadémie vied Českej republiky, na Oddelení súčasnej kontinentálnej filozofie, a zároveň je členom Katedry občianskej výchovy a filozofie Pedagogickej fakulty Karlovej univerzity. Je zakladateľom občianskeho združenia Socialistický kruh (neskôr SOK), ktoré sa stalo významnou platformou pre kritickú ľavicovú teóriu a interdisciplinárnu reflexiu. Vo svojom doterajšom pôsobení sa sústreďuje najmä na kritickú reflexiu neskorého kapitalizmu, postdemokratických tendencií a možnosti radikálnej transformácie spoločnosti.

Dlhodobu sa venuje kritike neoliberalnej hegemonie, analýze postmoderného myslenia a hľadaniu nových emancipačných alternatív. Je autorom via-

cerých kníh, medzi inými *Adorno: moderna a negativita* (2005), *Prolegomena k filozofii současnosti* (2007), *Cesty z postmodernismu* (2012) či *Kapitalismus jako zombie* (2012). Okrem autorskej tvorby pôsobí aj ako prekladateľ. Do českého jazyka preložil napríklad Adornovu a Horkheimerovu *Dialektiku osvietenstva* či Žižkovu knihu *Nepolapitelný subjekt*.

Jeho najnovšia kniha *Metapopulistická demokracie. Politika doby přechodu* (2024) predstavuje ambiciózný pokus uchopiť krízu liberálnej demokracie prostredníctvom originálneho konceptu „metapopulistickej demokracie“. Autor ju rámcuje ako príspevok k porozumeniu dnešného „interregna“, teda obdobia, v ktorom starý politický poriadok stráca legitimitu, avšak nový sa ešte definitívne neetabloval.¹

1. Interpretácia a metodologický rámec

Táto recenzná štúdia vychádza z hermeneuticko-dialektickej metódy zasadennej do rámca kritickej teórie spoločnosti. Hermeneutická dimenzia umožňuje interpretovať Hauserovu koncepciu metapopulistickej demokracie ako významovú štruktúru, v ktorej sa prelínajú filozofické, politické a spoločenské roviny. Dialektická analýza sa zameriava na vzťah medzi ideou a politickou praxou, ako aj na napätie medzi utopickým ideálom a jeho historickou realizáciou. Tento prístup sleduje vnútorné rozpory súčasnej demokracie a spôsob, akým Hauser koncipuje prechod od liberálneho k metapopulistickému poriadku.

Metodologicky sa text opiera o kritickú teóriu spoločnosti v tradícii Theodora W. Adorna, Herberta Marcusa a Slavuja Žižeka, ktorí analyzujú formy od cudzenia, ideologickej reprodukcie a krízy racionality v moderných spoločnostiach. Aplikácia hermeneuticko-dialektického prístupu umožňuje zároveň rekonštrukciu Hauserových argumentov, ako aj ich kritickú konfrontáciu s inými teoretickými tradíciami. Cieľom nie je len sumarizácia obsahu jeho monografie, ale aj reflexia jej filozofickej originality, metodologickej konzistencie a potenciálu pre súčasné politicko-filozofické myslenie.

Kniha *Metapopulistická demokracie: Politika doby přechodu* je rozdelená do niekoľkých celkov. Autor začína *Předmluvou*, ďalej nasleduje časť *Úvod: Liberální demokracie jako transcendentální iluze*, následne začína jadro knihy rozdelené na tri

¹ Na širší európsky kontext podobnej transformácie upozorňuje napríklad aj J. Bíba (2025), ktorý ukazuje, že neoliberálne chápanie demokracie sa v podmienkach rastúcej sociálnej nerovnosti a ekonomickej neistoty mení na režim „reziliencie“, v ktorom je demokratická legitimita nahrádzaná technokratickým manažovaním spoločenských rizík.

hlavné časti: *První část: Liberální demokracie v interregnu, Druhá část: Geneze meta-populistické demokracie, Třetí část: Struktura metapopulismu a nakonec Summary.*

2. Predslov a úvod monografie – filozofické východiská

Michael Hauser v predslove k svojej monografii objasňuje, že vznikla ako reakcia na krízu moderných demokratických systémov, ktoré sa podľa neho nachádzajú v období hlbokého prechodu medzi vyčerpaným neoliberálnym modelom a zatiaľ nesformovanou postliberálnou alternatívou. Vychádza z presvedčenia, že klasické demokratické inštitúcie stratili schopnosť sprostredkovať autentickú vôľu ľudu, a preto je potrebné uvažovať o „metapopulistickej“ forme politiky, ktorá by presiahla konvenčný rámec populizmu.

Autor používa pojem metapopulizmus ako kritickú kategóriu, a teda nie ako ideologický projekt, ale skôr ako analytický nástroj na odhalenie vnútorných rozporov súčasnej demokracie. Podľa Hausera sa moderná politika zmieta medzi dvoma pólmi: na jednej strane stojí technokratický liberalizmus, ktorý zredukoval občana na konzumenta a na druhej strane zas emocionálny populizmus, ktorý síce apeluje na ľud, ale bez reálneho emancipačného obsahu. Metapopulistická demokracia preto nemá znamenať návrat k populistickým hnutiam, ale prekročenie ich rámca smerom k novej participatívnej a reflexívnej politike, v ktorej sa občania znovu stávajú nositeľmi kolektívneho významu.

V úvode knihy Hauser vysvetľuje, že súčasnú „epidémiu“ populizmu nemožno chápať len ako patológiu, ale skôr ako symptóm nespokojnosti s akousi vyprázdnenou demokraciou. Pojem metapopulizmus predstavuje filozofickú metaforu pre prechodové obdobie, v ktorom sa hľadajú nové formy politickej subjektivity. Hauser sa pokúša rekonštruovať, ako sa v dejinách politického myslenia formovali predstavy o ľude, moci a participácii, a to od klasických marxistických konceptov, až po súčasné postdemokratické teórie (Žižek, Mouffe, Laclau).

Z hermeneutického hľadiska možno Hauserovu pozíciu chápať ako úsilie o syntézu emancipačnej tradície ľavicového myslenia a postmoderných analýz moci. Autor interpretuje demokraciu ako proces, ktorý nie je dokončený, ale neustále prebieha v napätí medzi ideálom rovnosti a realitou sociálnej nerovnosti. Jeho argumentácia využíva dialektickú logiku, kedy prechod od starého k novému je chápaný ako vnútorný pohyb dejín, ktorý sa odohráva prostredníctvom krízy a negácie.

Z kritického hľadiska však možno upozorniť, že Hauserova vízia metapopulistickej demokracie zostáva do značnej miery teoretická a málo konkretizuje

mechanizmy, ako by sa nová forma participácie mohla reálne inštitucionalizovať. Na rozdiel od autorov, ako je Chantal Mouffe, ktorá zdôrazňuje potrebu agonistickej demokracie ako riadenej plurality konfliktov,² Hauser kladie väčší dôraz na ideový a kultúrny rozmer transformácie. Kým Mouffe chápe demokraciu ako dynamický priestor, kde súperia „adversári“, ktorí si navzájom priznávajú legitimitu, Hauser vidí možnú obnovu demokracie najmä v rekonštrukcii jej filozofických základov a v hľadaní nového typu politickej racionality.

V časti *Závoj transcendentálnej iluze* Hauser formuluje svoje kľúčové východisko: liberálna demokracia je podľa neho udržiavaná za „závojem transcendentálnej iluze“ (s. 49), ktorý vytvára zdanie, že ide o konečnú a univerzálnu formu politického usporiadania. Hauser ukazuje, že tento závoj prestáva fungovať, logika politickej samozrejmosti sa rozpadá a „epidémiu“ populizmu treba chápať ako signál narušenia týchto istôt. Rozvíja tu dialóg s *Kritikou čistého rozumu* (Kant 1998). Kantovu koncepciu transcendentálnych ilúzií interpretuje ako model ideologických slepých miest, tzn. predstáv, ktoré vedú spoločnosť k viere v neutrálnosť rozumu a objektivitu moci. Podľa Hausera dnešná politická racionalita podlieha týmto „transcendentálnym ilúziám“, pretože sa prezentuje ako neideologická a technokratická. Tento motív rozvíja odkazom na J.-P. Sartra (1992), ktorého pojem „mauvaise foi“ (zlá viera) používa na opis paradoxu moderného subjektu: človek sa domnieva, že je slobodný, no v skutočnosti reprodukuje ideologické štruktúry moci. Sloboda sa tu neprejavuje primárne individuálnou voľbou, ale kolektívnou schopnosťou odhaľovať a prekonávať spoločenské ilúzie. Podobne kriticky pristupuje aj k Fukuyamovej téze o „konci dejín“ (Fukuyama 1992) a ukazuje jej vnútorné dilemy. Interpretuje ju ako metafyzickú formu transcendentálnej ilúzie: víziu stabilného víťazstva liberálnej demokracie, ktorá však zakrývala rastúce vnútorné rozpory a my tak sledujeme postupný úpadok jej legitimacy.

Tieto iluzórne opory sa trhajú pod vplyvom globálnych kríz, ale aj v dôsledku „morálneho vyprázdnenia politického diskurzu“, čo Hauser ilustruje na rozpore medzi Havlovou „politikou morálnych hodnôt“ a neoliberalnou realitou (s. 55). Tento koncept „politiky morálnych hodnôt“ (Havel 1992) chápe ako autentickú reakciu na totalitu, no v postliberálnom období ako depolitizovaný symbol, tzn. hodnotový rámec bez spoločenskej praxe. Hauser naznačuje, že koncepcia Havlovej „moci bezmocných“ mohla prispieť k presvedčeniu, že etika nahradí politiku, čo oslabilo schopnosť riešiť systémové otázky spravodlivosti, nerovnosti a participácie.

² Pozri bližšie Wenman (2013, 180 – 217).

Hauser v tejto časti teda spája Kantovu epistemologickú reflexiu, Sartrovu existenciálnu kritiku, Havlovu etickú politiku a Fukuyamovu historickú tézu do jednotného filozofického rámca, ktorý ukazuje, že súčasná kríza demokracie je zároveň krízou rozumu, ktorý sa uzavrel do technokratického horizontu a morálky, ktorá stratila schopnosť premietť sa do kolektívnej praxe. Metapopulistická demokracia preto nie je len analýzou populizmu, ale aj pokusom o rehabilitáciu kritickej racionality, ako aj morálnej a politickej imaginácie ako základov demokratickej emancipácie.

3. Liberálna demokracia v interregne

Hauser v prvej kapitole monografie analyzuje liberálnu demokraciu ako formu politického poriadku, ktorá sa ocitla v období interregna, tzn. medzi koncom jednej historickej epochy a neistým začiatkom novej. Termín *interregnum*, prevzatý z reflexie Antonia Gramsciho (1971), označuje stav, v ktorom „staré zomiera a nové sa ešte nemôže narodiť“. Tento pojem sa pre Hausera stáva hermeneutickým kľúčom k pochopeniu paradoxu súčasnej politiky: liberálna demokracia prežíva formálne trvanie, no stratila substanciálnu legitimitu.

Kríza liberalizmu podľa Hausera nie je len dôsledkom politických turbulencií, ale dlhodobým procesom vyprázdňovania demokratického jazyka, ktorý sa odohráva na dvoch úrovniach, a to ideovej a sociálnej. Na ideovej úrovni sa liberalizmus stal „bezkonfliktným“, pretože namiesto zápasu o zmysel slobody či rovnosti nastúpila technokratická racionalita, ktorá chápe politiku ako manažment, nie ako deliberáciu. Na sociálnej úrovni sa jeho kríza prejavuje prehlbujúcou sa nerovnosťou a stratou dôvery v inštitúcie.

Jedným z kľúčových momentov tejto premeny je transformácia ľudských práv. Hauser píše, že „od druhej poloviny sedmdesiatých let dochádza k odstránení význačnosti ľudských práv a jej hegemonizácii“ (s. 85 – 86). Z univerzálneho priestoru stretu emancipačných projektov sa stali práva individuálne, trhom sprostredkované. Ako zdôrazňuje: „Jádro liberální demokracie nejsou neutrálně chápaná lidská práva, nýbrž lidská práva hegemonizovaná neoliberalismem“ (s. 88).³ Hauser tým rozvíja a zároveň polemizuje s genealogickými analýzami Samuela Moyna (2010), Jessicy Whyte (2019) a Wendy Brown (2015), ktoré opisujú, ako neoliberálny poriadok absorboval jazyk práv

³ Z podobnej perspektívy argumentuje aj Nancy Fraser (2025), ktorá ukazuje, že neoliberálny kapitalizmus dokáže absorbovať demokratický jazyk práv takým spôsobom, že sa z neho stáva ideologická fasáda trhovej racionality, zatiaľ čo reálne formy kolektívneho rozhodovania a sociálnej spravodlivosti sú marginalizované.

a transformoval ho na legitimizáciu trhovej racionality. Kým Moyn ukazuje historickú redukciu utopického rozmeru práv a Whyte ich ekonomickú kooperáciu, Hauser ich zasadzuje do širšej filozofickej schémy krízy demokracie: subjektom neoliberálnych práv sa stáva človek ako „ľudský kapitál“ (s. 148).

Hauser explicitne spája túto premenu s logikou interregna. Tvrdí, že v období prechodu sa ideál ľudskosti mení na stabilizačný mechanizmus neskoroliberalného sveta: jazyk práv síce prežíva, no stráca schopnosť artikulovať alternatívu. Univerzalizmus sa neutralizuje ekonomickými a technologickými limitmi, čím sa liberálny humanizmus mení na akoby „posthistorický model spravodlivosti“, formálne trvalý, no ideovo vyčerpaný. Podobnú dynamiku populistického narúšania expertnej racionality vo verejnom priestore analyzuje aj David Černín (2022), ktorý ukazuje, že útoky na odborné poznanie a historiografiu sa stávajú nástrojom politickej mobilizácie v post-pravdovom prostredí, kde je fakt nahrádzaný naratívom a kritická expertíza delegitimizovaná ako „elitárska“. Hauser v tomto zmysle interpretuje interregnum nielen ako krízu inštitúcií, ale ako krízu samotného jazyka emancipácie.

Na vysvetlenie vnútorného pohybu liberálnej demokracie využíva Hauser dve originálne štrukturálne metafory: *epicykloidu* a *boromejský uzol*. Epicykloida, „ktorá zachycuje cirkulačný pohyb, jenž vzniká v souhře mezi jádrovými a periferními vzorci“ (s. 95), symbolizuje cyklickosť a zdanlivý pohyb politických foriem, ktoré sa opakujú bez skutočného posunu. Jadrom liberalizmu sú konštitučné práva a trhová racionalita, perifériu tvoria oslabené emancipačné impulzy. Boromejský uzol, „jenž propojuje tři kruhy tak, že žádný z nich není spojen s druhým bezprostředně, nýbrž jejich vzájemné připojení závisí na třetím“ (s. 101 – 102), zas vyjadruje prepojenie politickej ideológie, ekonomickej reality a kultúrnej imaginácie. Hauser ním naznačuje, že rozviazanie jednej zo sfér vedie k dezintegrácii celej spoločenskej štruktúry.

V tejto schéme sa podľa Hausera ukazuje, že liberálna demokracia nie je len v kríze, ale je uväznená v cykle sebareprodukcie, opakuje vlastné modely, pretože nepozná mimo seba iný horizont. Politika sa stáva administratívnou procedúrou, racionalita sa zužuje na technickú účelnosť a verejný rozum je nahradený algoritmicou efektivitou. Hauser tým nadväzuje na kritickú teóriu spoločnosti T. W. Adorna a H. Marcusa, ktorí už v polovici 20. storočia analyzovali prechod rozumu do jeho inštrumentálnej formy. U Adorna ide o pojem *Verblendungszusammenhang* (komplex zaslepenia), u Marcusa o „jednorozmerného človeka“ (1964). Hauser tieto koncepty aktualizuje pre podmienky postliberálnej demokracie: spoločnosť je jednorozmerná, pretože akceptovala technokratickú logiku ako jediný možný spôsob bytia.

Z hermeneutického aspektu Hauser chápe súčasnosť ako dialektický prechod, teda obdobie, v ktorom sa rozpadá hegemonická forma racionality, ale zároveň vzniká priestor pre jej reflexiu. Politika interregna je podľa neho „politikou bez zmyslu“. Spoločnosť disponuje demokratickými rámcami, no chýba jej kolektívna idea, ktorá by ich naplňovala obsahom. Tento motív Hauser rozvíja v línii Jacqua Rancièra (1999), pre ktorého demokracia nie je súborom procedúr, ale aktom narušenia poriadku, tzn. momentom, keď „tí bez podielu“ vstupujú do verejného priestoru.

Z hermeneuticko-kritickej perspektívy teda Hauser ponúka filozofickú diagnózu únavy liberálneho rozumu, ktorý stratil schopnosť tvoriť nové kolektívne významy. Interregnum sa tak stáva metaforou duchovnej krízy modernity, nie iba prechodom medzi dvoma systémami.

Z kritického hľadiska možno dodať, že Hauserova koncepcia interregna predstavuje cenný pokus o filozofickú obnovu pojmu demokracie, no zároveň nesie riziko prílišnej teoretizácie. Autor odhaľuje ideologické limity neskoro-liberálneho poriadku, no zostáva prevažne v rovine reflexie, nie návrhu. V tom spočíva jeho sila aj slabosť. Dielo možno chápať ako filozofický predstupeň politickej obnovy, pretože otvára potrebu novej imaginácie, ale ešte nedefinuje jej inštitucionálne formy. Napriek tomu Hauserov prístup umožňuje znovu chápať demokraciu ako proces seba prekročovania rozumu a moci, a tým prispieva k obnoveniu kritického jazyka politickej filozofie v stredoeurópskom priestore.

4. Genéza metapopulistickej demokracie: od neoliberalného interregna k eliptickej logike moci

V druhej kapitole knihy Hauser analyzuje genealógiu nového typu politickej štruktúry, ktorá vzniká z krízy liberalizmu a zániku postmoderného univerzalizmu. Kapitulu otvára konštatovaním, že „dnes už téměř nikdo nepochybuje o tom, že liberální demokracie se ocitla v krizi“ (s. 105). Tento výrok nie je len konštatovaním, ale rámcom celej Hauserovej argumentácie: liberálna demokracia sa podľa neho rozpadá zvnútra, pretože „subjektem (neo)liberalních lidských práv není člověk jako lidská bytost, nýbrž jím je člověk jako lidský kapitál“ (s. 148). Tým Hauser poukazuje na zásadný posun, a to že emancipácia sa zmenila na optimalizáciu, sloboda na súťaživosť a demokracia na manažovaný systém reprezentácie.

Hauser systematicky zhromažďuje rôzne interpretácie tejto krízy. Cituje Nadiu Urbinati, podľa ktorej ide o „oslabení principu mínění (doxa)“, teda o stratu ochoty vzdať sa nároku na jedinou pravdu (s. 105). Laclau, Mouffe, Rancièr, Rosanvallon a Crouch podľa Hausera vidia príčinu v oslabení či dokonca

zmiznutí ľudu z politickej reprezentácie (s. 105). Naopak, Habermas (1981) a Honneth (1995) zdôrazňujú technokratizáciu verejnej sféry, ktorá „zatenila verejný rozum a oslabuje legitimitu deliberatívnych procesů“ (s. 106). Hauser tieto prístupy interpretuje ako symptómy vyčerpania jazyka modernity, tzn. jazyka, ktorý stratil schopnosť artikulovať univerzálne politické hodnoty. Namísto „ľudu“ vstupuje na scénu roztrieštené spoločenstvo afektov, identít a algoritmicky sprostredkovaných názorov.

Prechod od neoliberalnej globalizácie k multipolárnym mocenským blokom Hauser chápe ako eliptický pohyb – demokracia sa podľa neho nevyvíja lineárne, ale osciluje medzi dvoma pólmi: liberalizmom (L) a dómom (D). Vysvetľuje to pomocou modelu elipsy, kde „spoločnosti chýbí pevný stried, miesto než existujú dvě excentrická ohniska“ (s. 167). Politické útvary, strany či hnutia sa pohybujú medzi nimi, pričom nikdy nie sú úplne liberálne, ani kolektivistické. Tento model elegantne vystihuje hybridnú povahu súčasných režimov, respektíve ich schopnosť kombinovať prvky trhovej racionality, mediálnej charizmy a morálneho apelu.

Hauser tiež aplikuje tento model na konkrétne politické prípady. Viktor Orbán podľa neho predstavuje formu „štátnej internalizácie odporu“, pri ktorej sa „národní suverenita stala fiktivní kompenzací pro ekonomickou závislost“ (s. 172). Jeho populizmus pretvára kritiku systému na ideologickú kotvu nového mocenského bloku – „ľud“ je povýšený na symbol, no nie na subjekt dejín. Emmanuel Macron naproti tomu reprezentuje technokratický typ metapopulizmu, tzn. syntézu racionalizmu a mediálnej charizmy, v ktorej „racionalizace veřejného prostoru přerůstá do technokratické kolonizace politické komunikace“. Andrej Babiš stelesňuje „korporatívny populizmus“, čo znamená, že občan sa tu mení na „zákazníka štátu“, zatiaľ čo moc nadobúda marketingový charakter. Nemeckí Zelení zase ilustrujú fenomén, ktorý Hauser nazýva „metapolitickou adaptací“ – ideál udržateľnosti sa stáva súčasťou nového hegemónneho diskurzu, čím sa morálne hodnoty transformujú na ekonomické stratégie (pozri bližšie Fraser 2022).

Z tejto mozaiky Hauser odvodzuje, že interregnum, v ktorom sa nachádzame, nie je len obdobím chaosu, ale stratifikovanou premenou moci. Globalizmus sa rozpadá na súbor regionálnych a identitárnych zoskupení, ktoré medzi sebou súťažia o legitimitu. Tento proces vystihuje metafora epicykloidy, t. j. pohyb bez pokroku, v ktorom sa nové neustále vracia v pozmenenej podobe starého. Kríza kapitalizmu, demokracie a kultúry tak podľa Hausera zdieľa je-

den základný koreň: stratu autonómneho politického priestoru. Ako píše, „neoliberálni ľudská práva zmutovala do zväčnulé anomické svobody, v níž zmi-zelo povědomí o provázanosti jedinca se společností“ (s. 149).

Z filozofického hľadiska je táto koncepcia zaujímavá, ale aj problematická. Hauser preberá od Badioua (2005) ideu udalosti ako prielomu pravdy, od Žižeka (2014) varovanie pred jej ideologickou absorpciou, a od Hardta a Negriho (2000) predstavu sieťových foriem odporu. No zostáva otázne, do akej miery tieto rámce dokáže konzistentne syntetizovať. Jeho „proto-udalostné“ formy majú veľký diagnostický potenciál, no občas sa rozplývajú v metaforickej reči interregna. Podobne jeho model elipsy síce prekonáva dichotómiu liberalizmus – populizmus, ale chýba mu presnejšie metodologické ukotvenie: nie je zrejmé, či má ísť o deskriptívnu typológiu alebo ontologický princíp epochálneho pohybu.

Napriek týmto výhradám je kapitola *Geneze metapopulistické demokracie* jednou z najsilnejších častí Hauserovej knihy. Autor tu spája analytickú presnosť s filozofickou invenciou, pričom ponúka model, ktorý vysvetľuje súčasnú politiku ako osciláciu medzi vyčerpanými pólmi liberalizmu a kolektívneho étosu. V tejto oscilácii sa rodí nový, metapopulistický poriadok, teda systém, ktorý síce nevytvára nové univerzum, ale mení usporiadanie fragmentov starého. Ako Hauser v závere kapitoly naznačuje, „metapopulizmus není přechodnou fází, nýbrž strukturou nové epochy, v níž se staré modely reprezentace rozpadly, aniž by vznikl jejich náhradník“ (s. 192).

5. Štruktúra metapopulizmu: Od populizmu k metamodernému vládnutiu

V tretej kapitole knihy Hauser prechádza od deskriptívnej analýzy súčasných politických foriem k formulácii vlastného konceptu metapopulizmu ako nového typu politickej štruktúry. Už v úvode kapitoly upozorňuje, že pojem *populizmus* je problematický: je príliš vágnym označením, často zaťaženým pejoratívnymi významami (s. 205 – 206). Preto zavádza novotvar *metapopulizmus*, ktorým označuje „vznikající politický systém“ (s. 207). Nejde teda o ďalšiu variáciu populizmu, ale o pojem, ktorý zachytáva transformačné obdobie demokracie, jej prechod od liberálno-technokratických foriem k pluralitným a fragmentovaným vzorcom postliberálneho vládnutia.

Hauser vychádza z teórie metamodernizmu (Vermeulen – van den Akker 2010), podľa ktorej predpona *meta* neznamena prekročenie, ale osciláciu medzi protikladmi. Metapopulizmus preto nie je antitézou liberalizmu, ale jeho dialektickou reartikuláciou, t. j. systémom, ktorý sa pohybuje medzi logikou individuálnej slobody a kolektívnej identity (s. 208 – 209). Hauser tým rozširuje

debatu o populizme smerom k politickej ontológii interregna, a tým k pokusu zachytiť vnútornú dynamiku epochy, v ktorej staré inštitúcie prežívajú ako „prázdné formy“ (s. 210 – 211). Zároveň však zostáva otázne, či koncept „meta“ ako oscilácie nevedie k príliš širokému chápaniu, ktoré riskuje stratu normatívneho ukotvenia. Ako upozorňuje sám Timotheus Vermeulen, metamodernizmus môže sklzánuť do „melancholickej irónie“, ak sa z oscilácie stane estetický, nie politický princíp (Vermeulen – van den Akker 2010). Hauser tento moment neproblematizuje. Prijíma ho ako teoretický rámec, ale nevyjasňuje, ako možno osciláciu premeniť na praktický mechanizmus politickej zmeny.

Osobitnú pozornosť venuje pojmu multituda, ktorý preberá od Michaela Hardta a Antonia Negriho (2004). Multituda je heterogénne spoločenstvo singularít spojených nehierarchickými sieťami (Virno 2004). Hauser však polemizuje s ich optimizmom: digitálna práca a sieťová komunikácia sa podľa neho nestali základom emancipačných hnutí, ale boli kolonizované neoliberálnymi mechanizmami produkcie a moci (s. 231). Z tohto dôvodu zavádza vlastný pojem *multiunituda*, tzn. formu, ktorá sa zmieta medzi mnohosťou a jednotou, medzi horizontálnym prepojením a vertikálnou kontrolou (s. 233). Tento koncept zachytáva paradox digitálnych sietí, ktoré umožňujú spontánne mobilizácie, no ich energia sa rýchlo rozpadá do efemérnych zhlukov, neschopných vytrvať v politickej artikulácii (s. 235 – 237). Polemicky však možno dodať, že Hauser od Hardta a Negriho (2004) preberá diagnózu, no nie ich ontologický rámec. Kým oni chápu multitudu ako imanentný zdroj novej spoločenskej výroby, Hauser ju interpretuje skôr v duchu kritickej teórie, tzn. ako symptomatickú formu neúplnej emancipácie. Táto zmena perspektívy síce odhaľuje limity neoliberalného kapitalizmu, no zároveň otvára otázku, či *multiunituda* nie je skôr stav rezignácie než potenciálu.

V tejto analýze Hauser uvádza v dialógu so Standingovou teóriou prekariácie (2011) tézu, že sociálne triedy sa atomizujú, stabilné identity miznú a vzniká „plávajúca masa“ ľudí bez dlhodobých väzieb. Multiunituda tak reprezentuje potenciál odporu. Kriticky možno poznamenať, že Hauser v tomto bode preberá Standingovu sociálnu typológiu bez jej normatívneho rozlíšenia. Standing (2011) chápe prekaritu ako stav, ktorý si vyžaduje inštitucionálnu odpoveď, zatiaľ čo Hauser ostáva na úrovni filozofickej symboliky.

V závere kapitoly Hauser rozvíja svoju teóriu metapopulizmu ako štruktúry vládnutia v rozštiepenej spoločnosti. Základným problémom súčasnosti je podľa neho absencia univerzálnej hodnoty, ktorá by slúžila ako spoločné východisko pre rôzne komunity. „Není tu žiadna obecně sdílená hodnota, která by byla komunitami přijímána natolik, aby sloužila jako minimální jednotící

prvek“ (s. 276). Tento deficit Hauser opisuje prostredníctvom kategórie reprezentatívnych hodnôt. Ide o „prázdné formy“, ktoré fungujú ako projekčné plátna pre rôzne ideologické obsahy (s. 280). V dôsledku toho sa politické reprezentácie stávajú hybridnými útvarmi, schopnými spájať heterogénne a často protichodné tendencie.

Hauser pritom zdôrazňuje, že metapopulizmus nie je lokálnym javom, ale globálnym režimom vládnutia, ktorý sa objavuje v rôznych podobách od Spojených štátov po Rusko a Čínu (s. 289). Tieto modely podľa neho zdieľajú spoločnú štruktúru, kombinujú autoritu s participáciou, centralizáciu s distribuovanou mocou, moraliťu s technokraciou. Hauser tak ponúka provokatívnu tézu, že svet vstupuje do éry metapolitického pluralizmu, kde viac neexistuje jednotné centrum legitimacy.

Záver kapitoly zakončuje varovaním pred rizikom globálnej destabilizácie. Interregnum môže prerásť do konfliktu, ak nedôjde k obnove univerzálneho rámca spolupráce: „Vůči blízké budoucnosti jsme zahaleni závojem nevědění více, než tomu bylo kdykoliv dříve od konce druhé světové války“ (s. 293). Hauser tým nadväzuje na tradíciu kritickej teórie, ktorá spája filozofickú reflexiu s apelom na morálnu imagináciu.

Z konštruktívneho hľadiska možno povedať, že *Struktura metapopulismu* predstavuje najzrelšiu a zároveň najdiskutabilnejšiu časť Hauserovej knihy. Autor úspešne prepája metamoderný jazyk s marxistickou a postmarxistickou reflexiou, no miestami zostáva na hranici medzi filozofickou diagnózou a politickou utópiou. Jeho pojem *multiunituda* je inovatívny, no vyžadoval by jasnejšie metodologické ukotvenie a konkrétnejšie politické dôsledky. Napriek tomu ide o pozoruhodný príspevok k teórii postliberálnej demokracie a k širšej diskusii o budúcnosti emancipácie v digitálnej ére.

Záver

Hauserova kniha *Metapopulistická demokracie. Politika doby přechodu* predstavuje ambiciózný pokus uchopiť krízu liberálnej demokracie a načrtnúť možnosti jej transformácie. Autor v nej spája filozofickú reflexiu, politickú teóriu a sociálnu analýzu, pričom originálne využíva štrukturálne modely, a to epicykloidu, boromejský uzol či eliptickú schému, ako nástroje interpretácie politickej reality. Týmito obrazmi Hauser ukazuje, že liberálny poriadok sa nerozpadá jednorazovo, ale prostredníctvom vnútorných mutácií, ktoré vedú k vzniku novej formy politikosti, tzn. metapopulizmu.

Jednou z najväčších predností knihy je odvaha autora pomenovať nové politické štruktúry a prekonať pejoratívne chápanie populizmu. Kategória metapopulizmu tu neslúži ako ideologická nálepka, ale ako analytický rámec pre porozumenie politiky rozštiepenej spoločnosti, ktorá osciluje medzi liberálnymi a kolektívnymi vzorcami. Hauser pritom ukazuje, že súčasné formy moci nie sú len krízou demokracie, ale aj pokusom o jej rekonfiguráciu, a teda o zmenu usporiadania vzťahu medzi reprezentáciou, ľudskými právami a legitimitou.

Inovatívnym prínosom je aj zavedenie pojmu *multiunituda*, prostredníctvom ktorého Hauser interpretuje ambivalentnú povahu kolektívnej akcie v ére digitálneho kapitalizmu a prekarizovanej práce. Nadväzujúc na Hardta, Negriho a Virna, tento koncept reformuluje pre stredoeurópsky kontext, v ktorom sa emancipácia stáva rozptýlenou a krátkodobou. Zároveň poukazuje, že multiunituda sa môže stať základom novej, hoci krehkej formy demokratického subjektu, a to takého, ktorý nie je založený na identite, ale na zdieľanej skúsenosti fragmentácie.

Hauserovo dielo má preto akýsi diagnostický a zároveň konštruktívny význam. Diagnosticky odhaľuje logiku interregna, teda obdobia, v ktorom sa vyčerpali staré ideologické rámce, no nové ešte nezískali legitimitu. Konštruktívne otvára otázku, ako možno chápať demokraciu po konci liberalizmu bez návratu k autoritárskym modelom. V tomto smere nadväzuje na tradíciu kritickej teórie (Adorno, Marcuse, Habermas, Honneth), ale zároveň ju prekračuje smerom k politickému realizmu strednej Európy.

Zároveň je potrebné dodať, že ako každý odvážny konceptuálny návrh, aj Hauserova koncepcia má svoje limity. Empirické príklady – ako Orbán, Macron, Babiš či nemeckí Zelení – slúžia skôr ako filozofické typy než ako empirické štúdie. Ich interpretačná sila je vysoká, no analytická hĺbka by si zaslúžila dôslednejšiu oporu v dátach a väčšiu komparatívnosť voči iným teóriám populizmu. Napriek tomu kniha spĺňa všetky kritériá súčasnej filozofickej reflexie politiky. Spája teoretickú invenciu, interpretačnú presnosť a morálnu odvahu pomenovať dobu prechodu bez necitlivosti aj ilúzií.

Hauserova *Metapopulistická demokracia* je preto nielen dôležitým príspevkom do českej a stredoeurópskej politickej filozofie, ale aj výrazom snahy obnoviť hermeneutickú dimenziu politického myslenia, tzn. snahy pochopiť politiku ako priestor významu, nielen moci. Je to dielo určené filozofom, politológom a sociológom, ale predovšetkým tým, ktorí hľadajú nový jazyk pre politiku v čase, keď sa staré pojmy vyprázdňujú a nové ešte neboli vymyslené.

Literatúra

- ADORNO, T. W. – HORKHEIMER, M. (2002): *Dialectic of Enlightenment*. Stanford, California: Stanford University Press.
- BADIOU, A. (2005): *Being and Event*. London: Continuum.
- BÍBA, J. (2025): Democracy and Resilience: From Neoliberal Governance to Post-Liberal Democracy? *Filozofia*, 80 (2), 238 – 251. DOI: <https://doi.org/10.31577/filozofia.2025.80.2.7>
- BROWN, W. (2015): *Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution*. New York: Zone Books.
- CROUCH, C. (2004): *Post-Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- ČERNÍN, D. (2022): Faking a Collision Course: When History Clashes with Populism. *Filozofia*, 77 (2), 97 – 111. DOI: <https://doi.org/10.31577/filozofia.2022.77.2.3>
- FRASER, N. (2022): *Cannibal Capitalism: How Our System Is Devouring Democracy, Care, and the Planet – and What We Can Do About It*. London: Verso.
- FRASER, N. (2025): Nemožná trhová demokracia. *Filozofia*, 80 (3), 279 – 284. DOI: <https://doi.org/10.31577/filozofia.2025.80.3.1>
- FUKUYAMA, F. (1992): *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.
- GRAMSCI, A. (1971): *Selections from the Prison Notebooks*. New York: International Publishers.
- HABERMAS, J. (1981): *The Theory of Communicative Action*. Boston: Beacon Press.
- HARDT, M. – NEGRI, A. (2000): *Empire*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- HARDT, M. – NEGRI, A. (2004): *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*. New York: Penguin Press.
- HAUSER, M. (2024): *Metapopulistická demokracie: Politika doby přechodu*. Praha: Filosofia.
- HAVEL, V. (1992): *Letní přemítání*. Praha: Lidové noviny.
- HONNETH, A. (1995): *The Struggle for Recognition*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- KANT, I. (1998): *Critique of Pure Reason*. Trans. by P. Guyer and A. W. Wood. Cambridge: Cambridge University Press.
- LACLAU, E. – MOUFFE, Ch. (1985): *Hegemony and Socialist Strategy*. London: Verso.
- MARCUSE, H. (1964): *One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*. Boston: Beacon Press.
- MOYN, S. (2010): *The Last Utopia: Human Rights in History*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- RANCIÈRE, J. (1999): *Disagreement: Politics and Philosophy*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- ROSANVALLON, P. (2006): *La Contre-Démocratie*. Paris: Seuil.
- SARTRE, J.-P. (1992): *Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology*. New York: Washington Square Press.
- STANDING, G. (2011): *The Precariat: The New Dangerous Class*. London: Bloomsbury Academic.
- VERMEULEN, T. – VAN DEN AKKER, R. (2010): Notes on Metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*, 2 (1), 1 – 14. DOI: <https://doi.org/10.3402/jac.v2i0.5677>

WENMAN, M. (2013): Agonism and the Problem of Antagonism: Chantal Mouffe. In: *Agonistic Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 180 – 217.

WHYTE, J. (2019): *The Morals of the Market: Human Rights and the Rise of Neoliberalism*. London: Verso.

Príspevok vznikol ako súčasť projektu VEGA č. 2/0110/24: Úlohy politickej filozofie v kontexte antropocénu II.

Anna Mravcová
Filozofický ústav
Slovenská akadémia vied, v.v.i.
Klemensova 19
811 09 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: anna.mravcova@savba.sk
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7404-5215>